

Till minne av Novemberpogromen den 9 november 1938

Under några dagar kring den 10 november 1938 iscensattes en omfattande pogrom i Tyskland. Hundratals judiska kvinnor och män mördades, tusentals synagogor och judiska affärer slogs sönder eller brändes ned, 10 000-tals judar skickades till koncentrationsläger. Officiellt sades novemberpogromen vara en spontan hämndaktion för en händelse på den tyska legationen i Paris. En ung polsk jude, Herschel Grynszpan sköt den 7 november tredjesekreteraren, Ernst vom Rath. Vom Rath avled ett par dagar senare. När Herschel Grynszpan gick upp på legationen hade hans familj utvisats från Tyskland tillsammans med ca 17 000 andra polska judar. Polen ville dock inte ta emot dem utan de fastnade i ingenmansland på gränsen mellan Polen och Tyskland. Herschel var förtvivlad över de fruktansvärda förhållanden som rådde i lägret.

Novemberpogromen kan sägas inleda ett nytt kapitel i Tysklands historia. Den tyska staten ingrep inte mot våldsverkarna – framför allt lokala SA-trupper – och den gjorde ingen ansats att skydda den judiska gruppen.

Svenska kommittén mot antisemitism arrangerar varje år en högtidsstund till minne av händelserna kring den 9 november 1938. Medverkande vid årets arrangemang, som anordnades i samarbete med Judiska Församlingen i Stockholm och Forum för levande historia, var bland annat Franz Cohn och Steve Sem-Sandberg. Nedan återges deras tal.

REFLEKTIONER OM EN FAMILJS ÖDE UNDER KRISTALLNATTEN

TAL AV FRANZ COHN I STOCKHOLMS STORA SYNAGOGA 9 NOVEMBER 2009

Kära vänner,

Får jag ta er mer än 70 år tillbaka i historien? Det jag vill säga handlar om såväl Kristallnatten den 9 november 1938 som tiden före och efter denna dag. Varför? – Jo, det finns en direkt anknytning till vad vi ser hända idag. De händelser jag tänkte tala om utspelade sig långt innan många av er var födda. Men vi påminns dagligen om att det kan hända igen. Därför får vi inte glömma. Därför måste vi vara på vår vakt mot ondskan.

Jag vill inleda med att berätta kort om min egen familjs historia. Tyskland var mina föräldrars fosterland. Där hade deras förfäder levt i hundratals år. De kände sig som tyskar. Min far hade varit tysk officer under det första världskriget! Jag var 6 år gammal när Hitler tog makten i Tyskland 1933. Vid 82 idag känner jag mig ibland som en vandrande

historiebok, och även om jag inte alltid minns vad jag gjorde för en timme sedan, kommer jag väl ihåg vad jag som barn upplevde i trettiotalets Tyskland. Det är det jag vill berätta om.

Det började under 1930-talet

Hitler, som kom till makten i Tyskland 1933, definierade tydligt vilka grupper som inte passade in i hans nya ariska rike: judar, zigenare, homosexuella. Nazisterna började redan tidigt att ta hand om de egna tyska barnen som hade fötts med något kroppsligt eller mentalt handikapp. Dessa barn togs in på anstalter och dödades. Detta hörde jag rykten om redan som barn. Det bekräftades när nazisterna hade besegrats.

Alla som kunnat följa händelseutvecklingen då och senare, vet att de organiserade judeföljelseerna i Nazityskland redan började 1933 omedelbart efter Hitlers makttillträde. Nazisterna tog ett litet steg i taget. Först åtta år senare vågade de förverkliga Hitlers program fullt ut som innebar en fullständig och rent av fabriksmässig utrotning av judar, överallt där man fann dem.

Köp inte hos judar

Kauft nicht bei Juden – köp inte hos judar. Det ekar igen idag när somliga grupper här uppmanar till en bojkott av israeliska varor. Sedan kom den ena diskriminerande förordningen efter den andra, riktad mot judar. Alltför många tyska judar, inkluderande min far, insåg inte den hotande faran. Tyskland var ju deras fosterland.

Jag minns när min far köpte en radio. Han var egentligen emot moderniteter. I denna radio hörde jag hatbudskapen som Hitler och andra nazipampar vräkte över judarna. Jag såg Der Stürmer, Streichers hattidning, på anslagstavlor runt om i staden, med karikatyrer av judar. Man utmålade dem som parasiter och skadedjur.

Jag kommer ihåg när jag inte längre fick gå på bio. Jag fick inte lära mig simma - judar fick inte beblanda sig med arier i samma bassäng.

En livslång ihållande smärta och besvikelse fick jag när min bästis, en icke-judisk pojke som bodde mitt emot oss och som jag lekte med varje eftermiddag efter skolan, inte längre hälsade på mig. Han förbjöds att umgås med juden Cohn när han började i Hitlerjugends barngrupp Jungvolk. Och så en dag fick mamma ta fram allt silver och sina guldsmycken. De skulle lämnas in, hade myndigheterna bestämt. Vigselringen skulle få behållas.

En dag fick vi alla ytterligare ett förnamn. Alla av manligt kön skulle även heta Israel. Alla av kvinnligt kön skulle också heta Sara. Nyfödda barns övriga förnamn fick väljas ur en lista som nazisterna publicerade. Dessa namn hade judisk eller biblisk anknytning så att rasen klart skulle framgå.

Mina föräldrar försökte bibehålla en avspänd stämning hemma för att skydda sina barn. Först nu förstår jag vilka fruktansvärda påfrestningar de utsattes för. Jag kom väl ihåg

min pappas förtvivlan när han inte längre fick utöva sitt yrke som advokat. Alla judar hade fått yrkesförbud. De berövades undan för undan alla sina mänskliga rättigheter. Deras bankmedel spärrades. Deras företag togs ifrån dem. Rån och stöld var en del av nazisternas program. Men allt detta gjordes med tysk byråkratisk grundlighet.

Från ungefär årsskiftet 1937-38 fick inga judiska barn längre gå i de offentliga skolorna. Jag blev utkastad från latinläroverket i min hemstad Chemnitz. Jag var då 10 år. Utanför hemmet gick det inte att skydda barnet. Verkligheten var för påträngande. När jag på gatan mötte en grupp pojkar som hotade att slå mig, skrek de - Ve dig, ditt judesvin om du slår tillbaka.

Sedan kom Kristallnatten den 9 nov 1938

Jag gick då i den judiska internatskolan i Berlin och kände brandlukten. 1000 synagogor brändes ner på order från högsta ort. 7500 judiskägda affärer fick sina rutor krossade (därav namnet kristallnatten) och länsades. Jag såg högarna med glas när jag dagen därpå åkte in till stan. Vilken cynism att kalla detta Kristall!

Nazisterna tog min far och 30 000 andra judiska män till koncentrationsläger i samband med Kristallnatten. Han kom ut våren 1939 som en bruten man. Detta var när nazisterna endast ville få judarna att lämna Tyskland. Min mor skickade iväg sina tre barn i säkerhet. Hon fick ansöka om att ta ut pengar av egna spärrade bankkonton för att kunna betala biljett och kläder.

Min äldsta syster Hanna fick komma till Argentina, den andra systemen Hilde fick visum som hembiträde till England.

Jag kom till Sverige i januari 1939. Sverige hade då gått med på att 500 judiska barn från Tyskland och Österrike skulle få komma hit – utan sina föräldrar. Den härvarande Mosaiska församlingen fick hitta fosterhem för dessa barn, bäst den kunde. Jag hade tur som hade släktingar som redan hade kommit hit där jag kunde bo.

Pappa och mamma lyckades till slut få inresevisum till Norge våren 1939. Norge ockuperades, som ni vet, av tyska trupper ett år senare, den 9 april 1940. Efter oktober 1942 kom det inte längre några brev från mamma och pappa i Norge. Först tre år senare fick jag

veta vad som hänt dem. Från byn Asker utanför Oslo där de bodde, hade de hämtats av norsk polis och deporterats på båten Donau till Polen och Auschwitz tillsammans med de norska judarna. De kom inte tillbaka.

Jag kan då säga att det var tur för mig att Sverige inte ockuperades under andra världskriget. Det sägs att de svenska nazisterna hade deportationslistorna klara.

Jag hade lyckan att få gå i skola här tills jag fyllt 17. Sedan började jag arbeta och kunde bygga upp en existens och bilda familj tillsammans med min Eva som är en överlevande. Hon har sin egen smärtsamma historia. Hon bodde i Ungern. Hennes föräldrar och två syskon mötte sitt grymma öde i Auschwitz hösten 1944. Eva själv togs ut från Auschwitz efter tre hemska månader till tvångsarbete, eftersom den tyska rustningsindustrin behövde flickor med goda ögon och flinka händer för montering av radiorör. Hon befriades våren 1945 och kom till Sverige med de vita bussarna.

Vi gifte oss 1948. Nu lever vi åter tre generationer i samma stad. När jag betraktar våra tre barn och sju barnbarn så känner jag en stor lycka. Vi kan säga att vi besegrade Hitler. Jag bara hoppas att de kan leva i trygghet i Sverige, om de väljer att stanna här.

Mina vänner!

Nazisternas och Hitlers makttillträde – efter demokratiska val - var början till det ousägligt grymma slutet för 6 miljoner judar av vilka 1,5

miljoner var barn. Som finansminister Anders Borg sade i sitt tal på Wallenbergs Torg i Stockholm i vintras:

”Förintelsen är i sin omfattning, sin ondska och sin omänsklighet nästan omöjlig att förhålla sig till”.

Lärdomen som drogs efteråt av alla judar, både i Israel och utanför, var naturligtvis att alltid ta hot från demagoger som sitter i maktposition på fullaste allvar.

Det får aldrig hända igen!

Nu hotas de nära 6 miljoner judar som idag lever i Israel. Hotet har uttalats av Irans president Mahmoud Ahmadinejad: ”Israel skall försvinna från kartan!”

Samma hot finns i Hamas stadgar och i deras uttalanden. Hamas behärskar Gaza, som ni vet.

Samtidigt vräker arabländernas hat-industrier ut Hitlers Mein Kampf, Sions Vises Protokoll och annan antisemitisk litteratur i stora upplagor, inte bara i de egna länderna, för att demonisera både judarna och Israel. Hela den klassiska europeiska lögn-propagandan om judar översätts och sprids effektivare än vad nazisterna kunde, med hjälp av satellit-tv, parabolantennor och Internet.

Trots allt är jag optimist. Vi judar som folk har överlevt stora hot under 4000 år.

Vi kommer att klara oss!

Franz Cohn